

Андеґраундне мистецтво

Культура України у 60-х – 80-х роках

Виконав: Азаман Олександр ФЕМП 1-26

Андеґраунд

Андеґраунд ([англ. underground](#)— підпілля), *андеґраундна культура* — сучасний термін на позначення альтернативної культури, яка виражається за межами, встановленими [засобами масової інформації](#). Це поняття, яке існувало на Заході, і уособлює певну контркультуру, що виникла як реакція на повне її ігнорування з боку офіційних фірм звукозапису, преси тощо. Термін відноситься до багатьох галузей [мистецтва](#), яка не спрямоване на маси, незалежно виробляється і часто представляє контркультуру. В Радянському Союзі андеґраундом звалося музичне мистецтво, що не інспірувалося "зверху": творчість осіб або груп, яка суперечить усталеним філософським, етичним, естетичним кодам соціуму й скеровується на самовираження.

Термін бере початок з другої половини 1960-х років і стосується спочатку американських, а потім і британських гуртів, які спочатку не записували платівки, а лише виступали в клубах, і вважались авангардистами реп-музики. На відміну від «комерційних» виконавців, «підпільники» пропонували дуже довгі твори (інколи навіть півгодинні), що базувалися на блюзі, відмовляючись від простої, легкої для запам'ятання мелодійності, часто зверталися до складних ритмометричних зразків джазової музики. Але з часом і «підпільники» почали записувати

У соціалістичних країнах

Виник у 1950-і роки в країнах із тоталітарним режимом. Притаманні риси:

бунтарство;

відмова від загальноприйнятих цінностей, ідеології, традицій, норм;

епатаж.

В Україні

Андеграунд в образотворчому мистецтві також називають «другою хвилею авангарду». В Україні ця хвиля найвиразніше виявилася у період 60-80-х років XX століття. На думку деяких мистецтвознавців, слід розрізняти андерграунд, як найрадикальнішу форму мистецького спротиву тоталітаризмові, яку переслідувала влада, і «неофіційне мистецтво», нонконформізм, як поміркованіші мистецькі стилістики з рисами новаторства.

Поділ андеграунду і «неофіційного мистецтва» багато в чому соціально — статусний; естетично вони дуже близькі. На тлі ідеологічного «парадно-офіційного» мистецтва ними по-різному створювалось позаідеологічне мистецтво, де на першому плані було вирішення творчих, власне художніх завдань.

В середині 70-х було створено молодіжне об'єднання Спілки художників з ліберальнішими умовами вступу, після чого «неофіційне мистецтво» стало одним з де-факто «дозволених». Андеграундні художники, які виставлялися раніше тільки в квартирах, клубах або бібліотеках, змогли брати участь у деяких офіційних виставках. Серед київських художників це були: Яким Левич, Зоя Лерман, [Іван Марчук](#), Юрій Луцкевич, [Валентин Реунов](#), [Ірина Макарова-Вишеславська](#), Олександр Павлов, Олексій Орябинський, Юлій Шейніс, [Михайло Вайнштейн](#), Євген Волобуєв, Анатолій Лимарев, [Ада Рибачук](#), Володимир Мельниченко, [Федір Тетянич](#) і багато інших.

В Одесі представниками «неофіційного мистецтва» були: [Віктор Маринюк](#), В'ячеслав Сичов, Люсьєн Дульфан, Тетяна Басанець, Олег Волошинов та ін., у Львові — Володимир Патик, Любомир Медвідь, Зиновій Флінта, Олег Мінько, Еммануїл Мисько, Роман Петрук, Богдан Сорока, Андрій Бокотей, Роман Романишин, Любомир Левицький, Максим Василенко, Юрій Чаришніков і ін. Український андерграунд в образотворчому мистецтві — явище недостатньо вивчене. Багато імен і творів замовчувалися, були забуті або знищені.

Поширеною моделлю життя представників андеграундного мистецтва була робота вдома, без надії на визнання, в поєднанні з іншими видами діяльності. Так, художню й педагогічну діяльність суміщали: Борис Лобановський, Олег Животков, Олександр Павлов, Карл Звіринський, Роман Сельський, Олександр Соколов. У монументальному цеху працювали: Павло Бедзір, Ференц Семан, Єлизавета Кремницька, [Валерій Ламах](#), [Федір Тетянич](#), Ернест Котков, Віктор Хамков, Олександр Шульдїженко. Книжковою та журнальною графікою займалися: Григорій Гавриленко, [Анатолій Сумар](#), [Яким Левич](#), Надія Пономаренко, [Олена Голуб](#), [Микола Залевський](#), [Олександр Костецький](#) та інші.

Чимало андеграундних художників зазнали гоніння з боку владних структур за свою позицію: в Києві — Алла Горська, Сергій Параджанов, Петро Беленок, [Микола Тригуб](#), [Вудон Баклицький](#), Борис Плаксій, Людмила Семикіна; в Ужгороді — Павло Бедзір, Єлизавета Кремницька; у Львові — Карл Звіринський; в Черкасах — Едуард Гудзенко, Володимир Широков; в Одесі — Валентин Хрущ, Володимир Стрельников, Олександр Ануфрієв; в Дніпропетровську — Володимир Макаренко; в Запоріжжі — Віктор Заруба, в Харкові — Вагрич Бахчанян. Попри все хужожники виявили незламність, чинячи «тихий опір» своїми пензлями й фарбами, створюючи нетрадиційні й незвичні художні прояви, як от перформанси, інсталяції, концепти тощо. Андеграунд став символом духовної свободи, творчої незалежності, синонімом новаторського мистецтва. Він є витокom більшості процесів, що відбуваються в сучасному мистецтві сьогодні.

Культура України у 60-х – 80-х роках

На початку 60-х років намітилося значне скорочення темпів розвитку народного господарства СРСР. Так, у промисловості за семирічку (1958–1965 рр.) вони становили лише 9 %, тоді як протягом 50-х років дорівнювали 12 %. Стало очевидним, що радянська соціально-економічна і політична система стала вичерпувати можливості свого розвитку.

Реформування суспільства, що відбулося після XX з'їзду КПРС, позначилося й на стані освіти. Цю сферу, яку партія розглядала як частину своєї ідеологічної системи, періодично намагалися реформувати. Наприкінці 1958 р. було опубліковано закон "Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР", який був продубльований Верховною Радою України у квітні 1959 р. Згідно із цим законом семи- і десятирічні школи було перетворено на восьмирічні (обов'язкові) та одинадцятирічні загальноосвітні трудові політехнічні з виробничою практикою, що нагадувало попередні уніфіковані трудові школи. Випускники середніх шкіл, за винятком 20 % кращих учнів, зобов'язані були попрацювати принаймні два роки перед вступом до вузу. У зв'язку з цим увага приділялась розширенню середньої освіти, будівництву нових шкіл, зміцненню матеріально-технічної бази. У 1965/66 навчальному році в республіці налічувалось 34,6 тис. загальноосвітніх шкіл.

Понад 80 % шкіл здійснювали навчання українською мовою. Проте цей закон дав можливість обирати мову навчання дітей батькам, що фактично було використано для русифікації української школи.

З 1966 р. почалося впровадження загальнообов'язкової середньої освіти. Одночасно посилюється централізація управління освітою, в 1969 р. було створено Міністерство освіти СРСР, на яке було покладено основні функції Міністерства освіти УРСР, суттєво урізавши його автономію. Далі політизувався навчально-виховний процес.

Велика увага приділялася створенню шкіл і груп із продовженим днем, а також розширенню мережі шкіл-інтернатів. Так, у 1964/65 навчальному році школами з продовженим днем було охоплено понад 517 тис. учнів, у 545 школах-інтернатах навчалось 221 тис. дітей. Щоб охопити якомога більше молоді, органи народної освіти розширили мережу вечірніх, змінних та заочних шкіл. Так, у 1965 р. без відриву від виробництва здобували освіту майже 1262 тис. чол. Зокрема, учням, які мали великий практичний досвід роботи, для одержання восьмирічної освіти було організовано класи зі скороченим терміном навчання.

До 1976 р. в Україні було здійснено перехід до загальнообов'язкової середньої освіти. Розширювалась мережа дитячих позашкільних закладів: створювались нові палаци і будинки піонерів та школярів, станції і клуби юних техніків та юних натуралістів, дитячі залізниці, флотилії, музичні школи, екскурсійно-туристські станції та ін. Багато уваги приділялось також різним формам відпочинку та оздоровленню дітей і підлітків — у позаміських, міських, шкільних і колгоспних піонерських таборах. У 60-ті роки різними літніми оздоровчими заходами щороку охоплювалося близько 4 млн учнів.

Хоча кількісні показники у 60—80-ті роки засвідчували прогрес, проте рівень освіченості випускників, зокрема учнів сільських шкіл, почав знижуватись.

Важливу роль у підготовці кваліфікованих кадрів робітників починають відігравати заклади професійно-технічного навчання. Для молоді, що закінчила восьмирічну школу, було створено професійно-технічні училища, навчання в яких, як і раніше, залишалось безплатним. При цьому учні перебували на утриманні держави.

Відповідно до постанови Верховної Ради СРСР 1984 р. усі професійно-технічні училища перетворюються на єдиний тип навчального закладу — середні професійно-технічні училища.

Вища освіта

Господарські реформи, впровадження нової техніки в народне господарство, розвиток освіти і культури потребували дедалі більше спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою, а отже, збільшення кількості вузів і технікумів. Лише за 5 років – з 1961 по 1966 р. – у 132 вузах і 697 технікумах України набір збільшився у 1,5 раза. У них навчалось 1336 тис. студентів і учнів. Кращим випускникам середніх шкіл та профтехучилищ надавалися пільги при вступі до вузів і технікумів.

Протягом 60-х років Луганський машинобудівний та Краматорський індустріальний вечірні інститути було реорганізовано в стаціонарні вузи, Донецький індустріальний — у політехнічний, Київський фінансово-економічний — в Інститут народного господарства, Запорізький сільськогосподарського машинобудування — в машинобудівний та ін. Крім того, з метою забезпечення республіки мистецькими кадрами в Харкові у 1963 р. відкривається Інститут мистецтв. У 1964 р. було засновано Донецький університет, у 1969 р. — Київський інститут культури, в 1972 р. — Сімферопольський, а в 1985 р. — Запорізький.

Особлива увага протягом 60–80-х років приділялася підготовці фахівців з нової техніки, зокрема інженерів з автоматизації виробничих процесів, хімічного машинобудування, технології пластмас, штучного волокна. Було розпочато підготовку інженерів з таких спеціальностей, як електронні прилади, промислова електроніка, обчислювальна техніка, електроакустика, механізація обліку й обчислювальних робіт та ін.

На загальнотехнічних факультетах підготовка інженерно-технічних кадрів без відриву від виробництва здійснювалась у два етапи. Перший етап навчання, що охоплював перші курси, давав загальнотехнічну і загальнотеоретичну підготовку, другий — фахову на старших курсах вузів.

Удосконалення вищої та середньої спеціальної школи дало позитивні результати. Значно збільшився обсяг випуску фахівців з вищою та середньою спеціальною освітою. У цей час вузи республіки підготували 453,5 тис., а технікуми — 742,8 тис. спеціалістів для всіх галузей народного господарства і культури країни. У народному господарстві в 1966 р. працювало понад 2,3 млн фахівців з вищою і середньою спеціальною освітою.

Наука

У 60—80-ті роки українська наука істотно реформувалась. Так, на середину 60-х років Україна мала розгалужену мережу науково-дослідних установ, кількість яких постійно збільшувалась. Лише протягом 1959—1965 рр. у республіці було створено 73 наукові установи. Усього в цей період діяло понад 830 наукових установ, у яких працювало 95 тис. чол., з них близько 2 тис. мали ступені доктора і майже 20 тис. — кандидата наук.

Базовим центром наукових досліджень була республіканська Академія наук. До її складу в 1965 р. входило понад 50 науково-дослідних установ, у яких працювало 21 тис. чол., у тому числі 6800 наукових співробітників.

У 60–70-ті роки Академія наук України складалася з трьох секцій, що об'єднували 9 відділів (згодом – відділення). У наступні роки було створено ще три відділення. Провідні напрямки досліджень визначалися секціями наук: фізико-технічних і математичних, хіміко-технологічних та біологічних, а також суспільних. З метою піднесення рівня регіональної науки в 70–80-ті роки було створено 6 наукових центрів – Дніпропетровський, Донецький, Західний (Львів), Харківський, Південний (Одеса) та Північно-Західний. В установах Академії наук збільшувалася чисельність науковців. Якщо в 1960 р. їх налічувалося 3,6 тис. чол., то в 1985 р. – 15,3 тис. чол. Кількість працівників з науковими ступенями збільшилася у 5,5 рази.

Література

У 60–80-ті роки значних успіхів у подальшому розвитку національної літератури ДОСЯГАЙ українські письменники. Лише за період з IV (1959 р.) по V з'їзд (1966 р.) письменників України кількість літераторів республіки збільшилася з 527 до 770 чол. Крім десяти письменницьких філій, які працювали в 1959 р., було відкрито відділення Спілки письменників у Луганську і Житомирі.

Протягом 60-х років письменники України написали чимало прозаїчних творів різних жанрів – романів, повістей, оповідань, що стали істотним внеском у розвиток української літератури. Значними були здобутки у прозі. За цей час вийшли романи "Вир" Г. Тютюнника, "Правда і кривда" М. Стельмаха, "Сестри Річинські" І. Вільде, "Дикий мед" Л. Первомайського, "День для прийдешнього" П. Загребельного, трилогія "Вишневий сад" В. Бабляка, "Крапля крові" Ю. Мушкетика, "Остання шабля" М. Руденка, "Людина живе двічі" Ю. Шовкопляса та ін.

Чутливою до новизни життя, до змін, що відбуваються у психології нашого сучасника, була українська поезія. Значними поетичними явищами стали збірки "Полудень віку" і "Листи на світанні" А. Малишка, "Ми – свідомість людства" П. Тичини, "Італійські зустрічі" М. Бажана, поезії П. Воронька, М. Нагнибіди, Д. Павличка, Л. Первомайського, І. Муратова та ін.

З інтересом громадськість зустрічала твори молодих поетів: В. Симоненка, Ліни Костенко, І. Драча, В. Коротича, В. Стуса, Б. Олійника, В. Коломійця, М. Вінграновського, Р. Лубківського, В. Лучука, В. Голобородька, Галини Гордасевич, Валентини Отрощенко та ін.

Атмосфера лібералізації сприяла поверненню в літературу несправедливо забутих та репресованих імен. Завдяки М. Рильському було посмертно реабілітовано поетів О. Олеся, М. Вороного. Також він домігся перевидання творів видатних українських композиторів XVIII– XIX ст. М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя.

Велику роботу виконали створені в 1956 р. комісії щодо впорядкування посмертної спадщини. Було опрацьовано твори В. Чумака, В. Еллана-Блакитного, а також репресованих В. Бобинського, О. Досвітнього, Г. Косинки, М. Ірчана, М. Куліша, Д. Фальківського та ін. Багато письменників було поновлено в рядах членів Спілки письменників (Г. Епик, Б. Коваленко, В. Поліщук, Г. Овчаров, З. Тулуб, Г. Хоткевич, Е. Шехтман, Є. Шабліовський, О. Сорока, В. Гжицький). Того ж 1956 р. було реабілітовано Б. Антоненка-Давидовича, А. Костенка, П. Кононенка, П. Колесника, А. Петруся-Карпатського, Ю. Шкрумеляка. Після тривалих поневірянь повернулися до літератури М. Годованець, М. Гаско, М. Доленко, О. Журлива, М. Марфієвич. У жовтні 1957 р. було поновлено у членах Спілки письменників репресованого О. Ковіньку, а в грудні – В. Мисика.

Великий резонанс у республіці викликала праця І. Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?". На великому документальному матеріалі він обґрунтував важливість і місце національного питання в повоєнну добу, наголосив, що воно є водночас питанням і соціальним, і загально-історичним.

Репресії 1965–1966 рр., посилення ідеологічного тиску на інтелігенцію замість бажаного знищення інакомислення дали зворотний результат: частина шістдесятників, які залишилися на волі, почали чинити опір неосталінізму.

Друга половина 60-х років стала епохою самвидаву, насамперед політичної публіцистики. З'явилися твори "Лихо з розуму" В. Чорновола – збірка документів і біографічних відомостей про жертви репресій 1965–1966 рр.; "Собор у риштованні" – літературно-публіцистичне есе Є. Сверстюка, присвячене морально-етичним проблемам, що порушувалися в романі О. Гончара "Собор"; антисталінські статті В. Мороза "Репортаж із заповідника імені Берія" і "Серед снігів". У самвидаві публікувались десятки невеликих політико-публіцистичних розвідок, листів протесту, літературно-художніх творів. У Львові в 1970 р. почав виходити "самвидавчий" журнал "Український вісник", який публікував заборонені твори, подавав інформацію про події суспільно-політичного життя, що замовчувались офіційною пресою, наводив хроніку репресій проти дисидентів. Головним редактором "Українського вісника" був В. Чорновіл, йому допомагали Я. Кендзьор, М. Косів, О. Антонов та ін. Протягом 1970–1972 рр. вийшло 6 номерів журналу. Поява часопису була важливою подією в дисидентському русі; вона сприяла його організаційній консолідації.

Кіно

Через великі перепони прокладали шлях нові напрямки в кіномистецтві. Йому відводилось провідне місце в ідеологічній роботі. Звідси виняткова увага до нього. У 60–80-ті роки здійснено низку організаційних заходів, спрямованих на піднесення рівня роботи всіх кіностудій республіки – Київської ім. О. Довженка, Ялтинської, Одеської, студії хронікально-документальних та науково-популярних фільмів.

Важливою подією для українських кіномитців стало створення Спілки працівників кінематографії України, установчий з'їзд якої відбувся в січні 1963р.

Збільшилася кількість фільмів, випущених на екрани українськими кіностудіями. Якщо на початку 50-х виходило два-три фільми, то в наступні роки – 18–20. Про велику популярність кіно свідчить той факт, що щорічно кінотеатри відвідували в середньому близько 1 млн глядачів.

Визначним явищем українського кіно стала творчість С. Параджанова, Ю. Ілленка, Л. Осики, О. Фіалка, О. Савченка, Р. Сергієнка, К. Муратової, Л. Бикова. Скарбницю українського кіно поповнили такі талановиті стрічки, як "Тіні забутих предків", "Камінний хрест", "Вечір на Івана Купала", "Білий птах з чорною ознакою", "Криниця для спраглих", "Соломія Крушельницька", "Меланхолійний вальс", "Розпад", "Поріг", «В бій ідуть тільки "старики"», "Ати-бати, йшли солдати" та ін.

Про зростання міжнародного авторитету українського кіно свідчить той факт, що в 1965 р. фільми "Тіні забутих предків" та "Білий птах з чорною ознакою" одержали призи на міжнародних фестивалях, що утвердило високий професійний і мистецький рівень українського кінематографу.

Театр

Пожвавлення в національно-культурному житті активізувало інтерес суспільства до театрального мистецтва. В Україні в 1965 р. працювало 60 театрів, які протягом року відвідували близько 15,5 млн глядачів. Протягом 1958—1965 рр. кількість глядачів у театрах республіки збільшилася з 14,3 до 15,5 млн на рік.

У співдружності з театрами плідно працюють українські драматурги. Лише за вказаний період у театрах поставлено 100 їхніх п'єс. Схвалення громадськості дістали вистави "Фауст і смерть" О. Левади, "Веселка" М. Зарудного, "Нащадки запорожців" О. Довженка, "Де твоє серце" О.

У наступні роки загострилась боротьба КПРС проти "інакомислячих", посилився контроль за репертуарною політикою, перевага надавалася виробничій тематиці, яка хвилею прокотилась по всіх театрах Союзу. Обов'язковим став позитивний герой, який згодом перетворився на заялений штамп.

Театр шукав можливості знайти свою стежку у розмаїтому мистецькому житті. На українській сцені плідно працювали режисери С. Смі-ян, А. Скибенко, О. Король, В. Афанасьєв, О. Беляцький, І. Равицький, В. Загоруйко, В. Козьменко-Делінде, М. Шейко. Високохудожні образи створювали актори Н. Ужвій, В. Дальський, В. Добровольський, О. Кусенко, А. Роговцева, Д. Гнатюк, А. Солов'яненко, А. Мокренко, М. Кондратюк, Є. Мірошниченко, їхній внесок був помітний не лише в Україні, а й на сценах інших держав, де вони з успіхом гастролювали.

Архітектура та образотворче мистецтво

Першочерговим завданням у цей період стало зведення житла, потреба в якому була дуже нагальною. Архітектори і будівельники шукали оптимальних шляхів до розв'язання цієї проблеми. Було розроблено типові проекти, за якими здійснювалася забудова міст і сіл. З одного боку, це було позитивним явищем, оскільки люди одержували житло, а з іншого — негативно позначилося на художній виразності архітектурних споруд. Масова житлова забудова 60—70-х років задовольняла потребу в житлі, однак внаслідок ігнорування принципу неповторності було втрачено національну своєрідність архітектури. За даними дослідників, 90 % житлових і 80 % культурно-побутових споруд у містах і селищах зводилися за типовими проектами.

Серед громадських споруд 70-х років художньо вирізняються Палац культури "Україна" (1970, архітектор Є. Маринченко та ін.) та Будинок інституту технічної інформації (1971, архітектори Л. Новиков, Ю. Броєв) у Києві.

У 70-х роках стали заповідниками міста Львів, Луцьк, Кам'янець-Подільський, Новгород-Сіверський, Переяслав-Хмельницький. Створюються музеї народної архітектури і побуту. Нині їх в Україні п'ять — у Києві, Львові, Ужгороді, Переяславі-Хмельницькому, Чернівцях.

У духовних надбаннях українського народу в 60—80-ті роки гідне місце посідало образотворче мистецтво, яке досягло нового, вищого ступеня розвитку.

Відроджують давню традицію українського народного живопису Т. Яблонська та В. Зарецький. Вони стали фундаторами фольклорного напрямку в українському образотворчому мистецтві, що зберігся й розвивається в наступні десятиріччя.

Високу оцінку дістали картини "Ранок Сибіру" В. Чеканюка, "Незабутнє. 1943 рік" А. Пламеницького, "Урожай" А. Сафаргаліна, "Вистояли" В. Пузиркова, "Неходженими стежками" О. Хмельницького, скульптурні твори М. Рябініна, А. Білостоцького, В. Бородая, графічні аркуші Г. Якутовича, О. Пащенко, В. Мироненка, А. Базилевича, І. Селіванова.

Встановлено пам'ятники О. Пушкіну та М. Лисенку в Києві (О. Ковальов), М. Шашкевичу — у Підліссі (Д. Крвавич), Т. Шевченкові — у Москві (М. Грицюк, Ю. Сінькевич, А. Фуженко), І. Франку — у Львові (В. Борисенко, Д. Крвавич, Е. Мисько, В. Одрехівський, Я. Чайка). Реконструйовано Львівську фабрику скульптури, створено художні майстерні в Харкові, Києві та інших містах.

Дедалі більшого розвитку в Україні набувало декоративно-ужиткове мистецтво. Народні майстри створюють художні килими, вишивки, тканини, вироби гончарні, різьблені з дерева та ін.

Українські художники в 60-ті роки створили самобутню мистецьку школу, яка стала помітною, а її твори посіли гідне місце у загальному розвитку образотворчого мистецтва.

Дякую за увагу!!!